

Helse mellom liberalisme og sterk stat – fra omsorg til trygd

Michael 2024; 21: 279–281

doi: 10.5617/michael.11465

Helsehistorisk forum *hadde begitt seg inn i et politisk urent farvann da de på sitt seminar i Nasjonalbiblioteket i Oslo 2. mai 2024 tok opp det tilsynelatende verdinøytrale temaet folkehelse i tiden før velferdsstaten.*

Gjennom tiden har verdier stått mot verdier: Eneveldets toppstyrte avgjørelser mot demokratiets folkevalgte konsensus. Den sterke stats kraftfulle hånd opp mot den liberalistiske stat som legger til rette for enkeltmenneskers frie valg. Helse som et gode og en verdi veies mot andre goder og andre verdier – og vinner ikke alltid.

Seminaret minnet de ca. 80 tilhørerne i auditoriet og alle som fulgte strømmingen på nettet, om premisene for veivalgene underveis. Det statlige ansvaret for folkehelsen tok form på slutten av 1700-tallet og nådde toppen i den norske velferdsstatens mest typiske periode 1935–1975.

Vi hørte tre historikere som hadde egen forskning på feltet som bakgrunn. Professor Ole Georg Moseng fra Universitetet i Sørøst-Norge slo først opp det store lerretet med å se på 1700-tallets helsesituasjon og fulgte velferdstanken framover (1). Blant hans eksempler var koppevaksineringen fra slutten av 1700-tallet og tuberkulosearbeidet hundre år senere. Under eneveldet på 1700-tallet var staten opptatt av å forvalte ressursene, og den viktigste ressursen var befolkningen. Derfor var det rasjonelt å bidra til at innbyggerne holdt seg friske, sterke og arbeidsføre.

Kjønns sykdommer var et stort problem i det gamle samfunnet. Ikke bare var de smittsomme, men de varte lenge, og effektiv behandling manglet. Førsteamanuensis Susann Holmberg fra Høgskulen på Vestlandet fortalte om et større forskningsprosjekt om det såkalte veneriske sykehus i Christiania, opprettet i 1755 (2). Det veneriske sykehus er interessant i et større perspektiv – det er antakelig det første sykehuset i Norge som hadde *behand-*

På seminaret 2. mai 2024 presenterte historikerne Ole Georg Moseng, Susann Holmberg og Merethe Roos fascinerende stoff om folkehelsen før velferdsstaten. (Foto: Øivind Larsen)

ling av syke som primæroppgave, ikke bare pleie og omsorg, slik det hadde vært før.

Men hvem utførte behandlingsoppgaver i samfunnet da man knapt hadde tilgjengelig helsetjeneste for majoriteten av den spredte befolkningen? Det var flere grupper med mer eller mindre medisinsk kompetanse. Professor Merethe Roos fra Universitetet i Sørøst-Norge har studert prestenes funksjon som sykdomsbehandlere. Presten spilte ofte en viktig rolle i legens sted på slutten av 1700-tallet og starten av 1800-tallet. I Sverige var teologi- og medisintutdannelsen samkjørt fram til rundt 1820. Gjennom flere eksempler presenterte hun prestens rolle som lege rundt 1800, hans medisinske kunnskap og hvordan han utøvet denne kunnskapen (3).

En god og utfyllende diskusjon avrundet seminaret, inntil strømmekameraet ble slått av. *Helsehistorisk forum* legger ut seminarene i redigert form på nettet etterpå. Dette var et seminar det kan være aktuelt å finne tilbake til senere og referere fra.

Litteratur

1. Moseng OG. Ansvaret for undersåttenes helse 1603–1850. Oslo: Universitetsforlaget, 2003. <https://www.nb.no/items/2d2f4d9c7a879584ce82f36e05afac0b?page=0> (3.5.2024).
2. Holmberg S. Det veneriske sykehus – det første kurative sykehus i Norge. *Michael* 2023; 20: 47–63. [Det veneriske sykehus – det første kurative sykehus i Norge](#) (3.5.2024).
3. Roos M. Guds hjelpende hånd – presten som lege mot slutten av 1700-tallet. *Michael* 2014; 11: 501–515. [Guds hjelpende hånd – presten som lege mot slutten av 1700-tallet](#) (3.5.2024).

Øivind Larsen

oivind.larsen@medisin.uio.no

Øivind Larsen er professor emeritus i medisinsk historie ved Universitetet i Oslo og redaktør i Michael.